

ГОРАН В. НИКОЛИЋ
Институт за европске студије
Београд

УДК 316.334:339.9
Оригиналан научни рад
Примљен: 27.01.2016
Одобен: 11.02.2016
Страна: 133-148

НОВИ ГЛОБАЛНИ ПОРЕДАК: ЕКОНОМСКЕ ОСНОВЕ МУЛТИЛАТЕРАЛИЗМА*

Сажетак: За протеклих 25 година Америка је доминирала глобалном политиком. Нова игра са Русијом и Кином, која се одвија у Сирији и Јужном кинеском мору наговештава борбу за одржавање тог статуса. И поред свега, САД једина земља у стању да пројектује моћ широм света, док је њена доминација финансијским системом неупитна.

Да би уравнотежила монетарни поредак Кина је изградила мрежу за трговину јуаном широм света. У новембру 2015. године ММФ је укључио јуан у ексклузивну групу пет валута које чине корпу специјалних валута ММФ-а, што представља јавно признање снаге Кине у глобалној економији. Учешће кинеске прекограничне трговине доминоване у јуанима порасло је са практично нултог удела 2008. на 25% 2015. те је крајем 2015. њена монета пета најкоришћенија валута за ино-плаћања. Евентуална појава јуана као глобалне резервне валуте би поткопала камен темељац америчке моћи. Да би кинеска монета постала кредибилна алтернатива долару, поред одрживог снажног економског раста, потребно је да продубљивање финансијских тржишта у Кини, који би уз то постао транспарентнији те уливао поверење, као тренутно амерички.

Нови економски светски поредак повезана је и са наступајућом потпуном демографском превлашћу земаља у развоју. Успостављање БРИЦС-ове Нове развојне банке и Азијске инфраструктурне инвестиционе банке (обе базиране у Кини) 2015. је прекретница, јер су до сада светом финансија доминирале институција којима су управљали западњаци (Светска банка и ММФ). Имајући у виду демографске промене, клатно ће наставити да се љуља у корист земаља у развоју, а посебно према БРИЦС земљама (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка).

Генерално, односи између Кине и Америке су од кључног значаја, и због мира и просперитета, две државе морају бити у стању да раде заједно, посебно у економском домену. Америчка спољна политика још није прилагођена новонастајућем свету. Политиком која је углавном подразумевала извоз америчких вредности данас је тешко управљати. Јасно је да се економске основе за мултилатерализам, односно нови светски поредак, убрзано стварају.

Кључне речи: Кина, САД, Русија, јуан, долар, глобална економија

* Рад је део пројекта Србија у процесима европских интеграција: глобални контекст, институције и идентитет који под бројем 179014 финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Уводна разматрања

У Сирији, по први пут од хладног рата, Русија је распоредила своје снаге ван бившег СССР-а у намери да подржи свога савезника. У водама између Вијетнама и Филипина, САД је одлуком да пошаље сигнал да не признаје Кине територијалне претензије над мноштвом (вештачких) гребена бранећи право да плови у оквиру 12 миља поморског појаса. У протеклих четврт века САД је доминирала светском политиком, али се чини да је почетак нове ере односа са Русијом и Кином неизбежан. Као и увек, тај сукоб води се делимично и војно (преко проксија) али је то и борба за глобалну легитимност. Путин жели да дискредитује америчко управљање међународним поретком, те да оспори право Запада да се меша у унутрашња питања суверених земаља. Воде Јужног кинеског мора, саобраћајнице за добар део глобалне поморске трговине, је предмет спора између земаља региона. Кина намеће своје виђење помоћу војног запоседања острваца и гребена, што је резултат растуће поморске снаге најмогољудније земље. САД инсистира у овом случају на принципу, не заузимајући став о томе ко је власник острва, али инсистирајући да Кина треба да успостави своја права путем преговора или међународном арбитражом. Међутим, Кина се понаша баш као и САД небројено пута, једноставно поставља правила, јер има могућност за то.

И поред тога што трендови указују на умањење америчке снаге, САД су и даље једина земља у стању да пројектује моћ широм света, док је њен утицај над глобалним финансијским системом, са доларом као главном полугом, и даље доминантан. Међутим, постоје разлози за бригу у Вашингтону. Реафирмација руске снаге прави проблем, али су односи са Кином су важнији и теже управљиви. Због економске повезаности две највеће економије би морале бити у стању да раде заједно, иако неминовно све чешће долази до ривалства и неповерења.

Америчка спољна политика се још није прилагодила наступајућем глобалном поретку. САД још увек воде спољну политику добрим делом оријентисану на извоз америчких вредности, што већина земаља доживљава као намећање. Изузетак су нето добитници данашњег поретка, пре свега земље Западне Европе, које још увек виде демократију и слободно тржишта као пут до сопственог просперитета и мира, и због тога желе да се очува америчко лидерство. Тврдња Обама да ће систем међународног права и људских права само радити ако његова земља одређује дневни ред и преузима иницијативу, као што је урадила са иранским нуклеарним програмом, у овим земљама добија пуну афирмацију. Ако жели да се одржи као глобални лидер, тај статус ће са собом доносити све тежу дипломатију и повремену примену силе. Истина, Америка и даље има ресурсе које друге силе немају, пре свега бројна савезништва, укључујући и НАТО, тако да ће извесна жеља за доминацијом светом имати чиме да се подупире.¹

¹ The Economist, October 17th 2015. Great power politics: The new game. www.economist.com/news/leaders/21674699-american-dominance-being-challenged-new-game?cid1=cust/ednew/n/n/n/20151015n/owned/n/n/nwl/n/n/E/email

Извоз роба и даље убедљиво највећим делом иде морем: невероватних 90% светске трговине (у тежини и запремини). Међутим, слобода приступа и превоза морем није датост, већ је последица правила заснованог међународном систему од којег готово све државе имају користи, али који у последњих неколико деценија само Америка, у сарадњи са блиским савезницима, одржава, односно управља, трошећи своје ресурсе.

И овде је главни изазивач Кина, која је одлучна да промени равнотежу, улажући огромна средства у сопствену флоту, пре свега њен ракетни део, у циљу да Америку одгурне иза првог, на крају, иза другог ланаца острва у широком кинеском приобаљу.

Кина такође тражи могућност да патролира главним тачкама које дају приступ Индијском океану, кроз које иде већи део увоза нафте (око 40% долази кроз мореуз Хормуз и преко 80% преко мореуза Малака). Заштите виталних економских интереса претпоставља присуство и доминацију на мору јужно и источно од Кине, уз могућност да интервенише тамо где је потребно у контексту глобалног ширења присуства најмогодније земље. Он о што је проблем за друге земље је да су Индијски океан, Јужно кинеско море и Источно кинеско море виталне транзитне руте за светску економију, где се налази осам од десет најпрометнијих светских контејнерских лука у региону. Две трећине светских испорука нафте путују преко Индијског океана на путу до Пацифика (15 милиона барела дневно пролази кроз мореуз Малака). Скоро 30% од поморске трговине иде преко Јужно кинеског мора.

Ипак, фискални расходи за обрану САД су 2014. износили чак 610 милијарди долара, што је три пута више од кинеских (216), док су Индија и Јапан имали 50, односно 46 милијарди долара исте расходе. Кина сада има највећи број (савремених) ратних бродова у Азији, за 50 посто више него Индонезија, Јапан, Малезија, Филипини и Вијетнам, док је друга најмоћнија у региону, индијска морнарица, која је најодлучнија да спречи да Индијски океан постане „Chinese Lake” Кинески војни експерти верују да ће план требати још 30 година да могу парирати ефикасности америчке морнарице.²

Економски весници новог мултилатералног поретка

И економски индикатори показује да је на делу прерасподела глобалне моћи, а финансијско-економска криза 2007-2008. само је убрзала овај процес. По први пут у модерној историји једна не-западна држава (Кина) постала је водећа индустријска сила света и највећи глобални извозник. Истина, економија није једини фактор који опредељује геополитичку констелацију, али је она дугорочно од највећег значаја. Све је извесније да је свет пред уласком у неку врсту мултиполарног међународног поретка. Важан, али не пресудан, моменат ће бити на почетку следеће деценије, када ће Кина, то је све извесније, преузети место највеће светске привреде, мерено тржишним курсевима.

² <http://www.economist.com/news/international/21674648-china-no-longer-accepts-america-should-be-asia-pacifics-dominant-naval-power-who-rules>

Бројни референтни економисти, међу којима су Оливер Бланшард (Olivier Blanchard) или шефица ММФ Кристин Лагард (Kristin Lagarde), изражавају страх од 'нове осредњости' (new mediocre), што значи низак раст у дужем периоду, конкретније успорен економски раста након 2007.³ Бланшард потенцира да седам година након финансијско-економске кризе спор опоравак западних земаља убрзава ребаланс глобалне економске моћи (наравно, ка Истоку).⁴ Остаје питање да ли су недовољне инвестиције или успоравање технолошких иновација гурнули глобалну економију у „нову нормалу”, која подразумева ниже стопе раста (нпр. САД бележе успоравање раста продуктивности, који је у просеку износио само 0,7% на годишњем нивоу од 2010.). Наиме, иновације које би драматично унапредиле продуктивност као што је то био случај са електрификацијом, аутомобилима, рачунарима у прошлом веку, чини се да нису реалне.

Јануарска пројекција ИМФ (2016) указује да се очекује умерен раст глобалне економије (изражено у куповној моћи) ове и наредне године (3,4%, односно 3,6%).⁵ Раст Кине пројектован је на 6,3%, после 6,9% у 2015, док се очекује да економија САД расте 2,6%, иако прелиминарни показатељи указују да је раст у 2015. износио тек 1,9%. Наиме, према Reuters survey of economists, раст БДП САД био је тек 0.8% у последњем кварталу 2015, после раста од 2% у трећем тромесечју исте године (реални ануализовани раст БДП САД износио је 3,9 % у другом кварталу, те 0,6 у првом).⁶ Раст је успорен због јаког долара (ојачао за 11% у последњих годину дана у односу на главне светске валуте), што је погодило извоз, док су ниске цене нафте смањиле инвестиције енергетских фирми.⁷

Оно што је за тему рада важније је да октобарске пројекције ИМФ (2015) указују да ће се удео појединих економија, посебно многољудних земаља у развоју (ЗУР), повећавати у светском БДП, што је тренд који траје скоро две деценије. Индикативно је да је чак две трећине раста светског БДП током последње деценије генерисано порастом производње у ЗУР, пре свега Кини, а упркос најспорјем привредном расту у 2015. у последњих четврт века, Кина је и даље највећи контрибутор глобалног раста.⁸ Наиме, у протеклих десет година, закључно са 2014, Кина је чинила просечних 1,6 процентних поена раста светског БДП годишње (грубо око 2/5), што је више него двоструко од заједничког доприноса од 0,7 процентних поена такозваних напредних економија. Свакако, не треба очекивати повратак на пред-кризне године наглог успона, имајући у виду да демографски притисци погађају све водеће економије, укључујући кинеску.

³ Lagarde, Kristin, 2015. 'Prevent „New Mediocre” From Becoming „New Reality”. IMF Survey (IMF-WORLD BANK SPRING MEETINGS), April 9, 2015.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/NEW040915A.htm>

⁴ Olivier Blanchard. Contours of Macroeconomic Policy in the Future, IMFdirect, April 2, 2015. <http://blog-imfdirect.imf.org/2015/04/02/contours-of-macroeconomic-policy-in-the-future/>

⁵ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/update/01/>

⁶ http://www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/2015/gdp2q15_3rd.htm

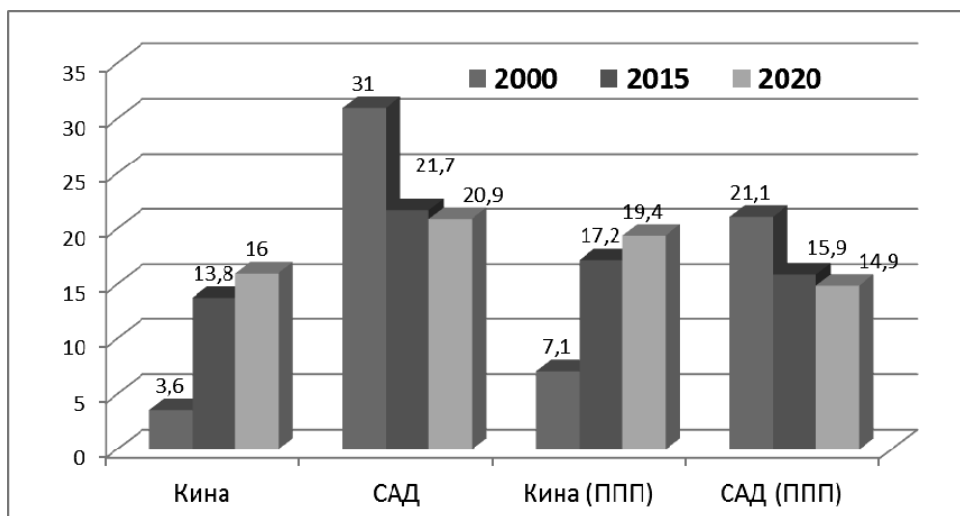
⁷ <http://www.reuters.com/article/us-usa-economy-fourthquarter-idUSKCN0V70BY>

⁸ World GDP, The Economist, March 21st, 2015. <http://www.economist.com/news/economic-and-financial-indicators/21646778-world-gdp>

Ако се посматра БДП по куповној моћи (ГДП ППП) процењени ГДП ППП Кине од 19 510 милијарди долара 2015. знатно је већи од оног у САД (17 968 милијарди долара).⁹ Истина, кинеска економија успорава раст (очекује се 6,3% у овој години), што се види и по расту удела услуга у БДП, које су 2015. достигле 50,5% БДП, које настављају да подижу свој удео у укупној економији, што је пожељан тренд, који указује на ребалансирање кинеске економије, те смањивање ослонца на извозно-инвестиционо оријентисан раст.

Кина ће 2016. чинити скоро две трећине БДП САД, а према пројекцији ИМФ 2020. ће доспети на 77% БДП САД, да би се већ 2028. две економије изједначиле (ИМФ, 2015). Међутим, пројекције The Economist-а говоре да ће то већ бити 2022.¹⁰ Иначе, релативно опадање привреде САД, односно смањивање њеног удела у глобалном БДП, посебно је изражено након 2000. и убрзано кризом 2008. Иначе, удео БДП ЕУ у глобалном БДП константно пада од 2000 (када је износио близу трећине) и после удела од 22% 2015. паће на око петине 2020. Русија је важан глобални играч, пре свега, због своје војне снаге, док је удео њене економије у глобалном БДП релативно скроман: око 3%, гледајући БДП по куповној моћи.¹¹ На графикону 1. може се пратити практично константан тренд опадања удела САД у светском БДП, уз истовремени раст Кине.

Графикон 1: Учешће САД и Кине глобалном БДП и глобалном БДП ППП (по куповној моћи) 2000, 2015. и 2020.

Извор: IMF, October, 2015 (Online база података)

⁹ IMF, 2015 (October). *Online baza podataka.*

¹⁰ The Economist, 2014. 'Chinese and American GDP forecasts: Catching the eagle'. The Economist, August 22nd 2014. <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2014/08/chinese-and-american-gdp-forecasts>

¹¹ IMF, 2015. *Online база података.*

Средином 2015. Credit Suisse је проценио укупно приватно богатство земаља, које за САД износи 85,9 хиљада милијарди долара, а за Кину 22,8. Чак и ако је кинеско приватно богатство потцењено то не може знатније испеглати дисбаланс, нити то може боља нето позиција Кине у имовини јавног сектора. Укупно, 2015 национални јаз богатства између САД и Кине је огромних 45 хиљада милијарди долара.¹²

Ипак, нису сви песимистични у погледу америчке глобалне доминације средњорочно и дугорочно. Поред осталих, Каплан (2015) сматра да је Америка ‘осуђена’ на светско лидерство, и он то види као пресуду географије. Наиме, Америка има најповољнији географски положај у свету; САД не само да је заштићена са два океана и канадским Арктиком, онда такође има предност хиљада километара унутрашњим речних пловних путева. Јачање економске моћи ових речних система, односно обиље лука дуж атлантске обале и мексичког залива је САД дало могућност да стекну ефективну контролу над Великим Карибима на прелазу у 20. век. Тако је САД задоминирала западном хемисфером, и стекне капацитет да утиче на однос снага у источној хемисфери. То се показало као битна геополитичка предност у 20. веку, јер су САД у два светска рата и током Хладног рата успеле да однесу превагу. Све ово је имало везе са многим факторима, али без географије тешко да би они били у функцији. И поред овога, Русија и Кина су огромне империје које имају капацитет да заједно доминирају источном хемисфером, док је напредна технологија је ублажила заштитни зид два океана, као 11.9.2001, када је исламски екстремизам покушао да угрози САД.¹³

Када је у питању Кина, званични став је да је њена економија достигла једну вишу фазу равнотеже (‘new normal’). Услуге расту брже него било који други сектор, достигавши 50,5% БДП-а у 2014. Ипак, то је знатно ниже од 60-65% удела типичног за економије каква кинеска елита сматра да је њихова. Потребан је процес структурног прилагођавања бар још једну деценију, да би заиста ушло у ‘нову нормалу’, односно услугама вођен привредни раст.

Пуно је референтних економиста који доводе у питање могућност Кине да одржи високе стопе раста у годинама које долазе, од којих неки чак сматрају да је „меко приземљење” већ почело. Процењује се да ће значајан пад цена некретнина успорити кинески раст наредних година.¹⁴ Потенцијални, али не и нерешив проблем, представља снажан раст активне неформалног банкарског сектора.

Оно што је можда најважније је да је после неколико година проведених у покушајима да убеди западне земље да се придруже Азијској инфраструктурно инвестиционој банци (Asian Infrastructure Investment Bank: АИИБ), Кина

¹² Derek M. Scissors, 2015. 45 Trillion Reasons Why China Can't Challenge America's Economic Might National Interest, October 15, 2015. nationalinterest.org/blog/the-buzz/45-trillion-reasons-why-china-cant-challenge-america%E2%80%99s-14087?page=show

¹³ Robert Kaplan, 2015. ‘America Is Fated to Lead’ National Interest, January-February 2015. (December 22, 2014) <http://nationalinterest.org/feature/america-fated-lead-11901?page=show>

¹⁴ www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-18/china-home-prices-fall-in-more-cities-amid-economic-slowdown

је основала АИИБ марта 2015, те ће ускоро почети да реализује милијарде долара кредита за финансирање путева, лука, водоснабдевања и канализације, и телеком пројеката на територији целе Азије. Наиме, упркос снажном лобирању САД против, знатан број европских савезника САД (Британија, Француска, Немачка и Италија), те Јужна Кореја, су постали суоснивачи нове, Кином предвођене, банке. Банка ће, такође суптилно проширити утицај Кине „на рачун САД”, које су доминирале у међународним економским системом од краја Другог светског рата.¹⁵ Спор око АИИБ је део онога што САД види као део ширег стратешког такмичења са Кином у тежњи за контролом организација које успостављају правила за међународну економију. У напору да одбрани моћ ММФ и Светске банке, САД је испреговарала транс-пацифичко партнерство, зони слободне трговине која искључује Кину. Индикативне су речи америчког председника Обама којима је најавио потписивање споразума о Транспацифичком трговинском партнерству (ТПП), кога чине 12 земаља, и којим је створено подручје слободне трговине: ‘Не можемо допустити да земље попут Кине пишу правила глобалне економије. Ми треба да пишемо та правила’. Многи у овом споразуму виде намеру САД да обуздају Кину и њен економски раст, а то се покушава учинити окупљањем у заједницу свих азијско-пацифичких земаља осим Кине, која је као алтернативу и одговор на ТПП покренула пројекат ‘Нови пут свиле’.

James Wolfensohn, бивши шеф Светске банке, потенцира да иако се земље БРИЦС данас суочавају са економским проблемима, промењени економски поредак повезан са новом демографском равнотежом моћи се назире. Наиме, пројекције указују да ће Африка (сада 16%) чинити четвртину светске популације до 2050, док ће у исто време Азија порасти, у процентима глобалног БДП-а, као и по броју становника. Европа која има нешто преко десетине светске популације данас пашће на 7,4% половином века, а пад ће се наставити до 2100. Од укупне глобалне популације која ће износити 9,4 милијарди 2050. само 1,3 милијарде живеће на територијама бивших западних сила, што ће, заједно са знатно бржим економским растом осталог дела планете, свет учинити веома различитим од оног данас. На БРИЦС самиту јула 2015. Покренута је Нова развојна банка, која ће заједно са АИИБ, постати потенцијални ривал у ММФ-у и Светској банци, којима доминирају западњаци. Због тога оснивање ове две институције представља прекретницу. Имајући у виду промена удела становништва у глобалној популацији, баланс ће прећи у корист „мање развијеног света”.¹⁶

За Русију, са огромним природним ресурсима, технолошком експертизом и квалификованом радном снаге, западне санкције могу имати чак позитиван ефекат, јер та земља има капиталистички систем који нуди значајне користи онима који се најбоље прилагоде ограничењима. Структурна трансформација, односно померање на лествици новододате вредности не би требало да

¹⁵ China's latest power play comes at the expense of America. *The Week* March 28, 2015.

<http://theweek.com/articles/546475/chinas-latest-power-play-comes-expense-america>

¹⁶ JAMES WOLFENSOHN, 2015. A historic turning point. [TTP://MONDEDIPLO.COM/2015/10/17SUPP](http://MONDEDIPLO.COM/2015/10/17SUPP)

буде тешко јер Русија има све што је потребно за производњу готових производа које је претходно увозила. Увозна субституција је већ повећала продуктивност у неколико кључних сектора: машинској индустрији, петрохемији, индустрији лекова и пољопривреди, док је извоз производа високе додате вредности порастао 6% у првој половини 2015.¹⁷

Нови монетарни поредак на помолу?

Значај монете у доброј мери одређује и глобалну позицију дате државе. Теза по којој ће долар изгубити улогу и важност „резервне валуте“ често се подгрејава. Недавно је британски *Financial Times* објавио да већина менаџера девизних резерви у светским централним банкама очекује да ће долар бити замењен „портфељем валута“ у следећих 25 година.¹⁸ Незадовољство доларом у свету расте због непрекидне енормне емисије нових количина те валуте, пре свега услед повећања потрошње америчке владе. То изазива страх свих који чувају доларе од губитка његове куповне моћи, која је већ од почетка претходног века била енормна (од 1900 до данас долар је изгубио око 98 посто своје куповне моћи!). Без данашњег статуса долара Америка више не би могла да емитује неограничене количине новца ради извлачења из рецесија и не би могла тако мирно да игнорише огромни јавни дуг. Разлог због ког се долар тако нашироко користи, и због ког се већином светских роба тргује у доларима, лежи у томе што ниједно друго валутно подручје у свету нема толико дубока и ликвидна тржишта.

Средином 1950-их долар је коначно прстигао фунту као валута у глобалним девизним резервама, а већ 1870. БДП САД је прстигао британски. Први озбиљан изазивач након тога постаје евро, у коме је деноминован највећи део светских обвезница и у коме се држи 27% девизних резерви (на супрот три петине глобалних девизних резерви, које су у доларима). Међутим, да би стварна мултилатералност постојала и на валутном подручју потребна је још једна валута снаге евра. Као таква се није наметнула фунта, ни „швајцарац“, нити јен.

Удео долара у алоцираним светским девизним резервама, које чине 58,17% свих девизних резерви, опада од увођења евра, чији се удео благо повећава (Bagnall, 2013). У последњих 15 година, закључно са другим тромесечјем 2015, удео долара у девизним резервама пао је са 72% на 63,75%, док је удео евра повећан са 17,5% на 20,51%.¹⁹ Ово указује да је тренутно најозбилнији изазивач долару евро, у коме је иначе деноминован највећи део светских

¹⁷ Are Sanctions Saving Russia? Richard A. Werner Vladimir I. Yakunin OCT 13, 2015.

<https://www.project-syndicate.org/commentary/are-sanctions-helping-russia-by-richard-a--werner-and-vladimir-i--yakunin-2015-10#oipZz4c72pg2SfL0.99>

¹⁸ Идеја да ће злато заменити долар у великој мери је апсурдна, будући да га нема ни приближно довољно да покрије светске потребе за ликвидношћу, а уз то САД у својим националним резервама имају највише злата на свету.

¹⁹ <http://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4>

обвезница. Треће место ће у наредној деценији, по свему судећи, заузети јуан. За сада је неоспорно да јуан (официјелно: ренминби) постаје регионална валута. Иначе, у покушају да буде уврштена у корпу валута СПВ ММФ-а, крајем септембра 2015. Кина је први пут објавила официјелне податке о девизним резервама.²⁰ Коначно, у новембру 2015. године ММФ је укључио јуан у ексклузивну групу пет валута које чине корпу специјалних валута ММФ-а, где су још долар, евро, фунта и јен, што представља јавно признање снаге Кине у глобалној економији (одлука ће ступити на снагу крајем ове године). Поред тога, у јануару 2016. историјска реформа по питању квота у ММФ-у довела је до тога да су четири земље у развоју (Кина, Индија, Бразил и Русија) међу 10 највећих чланица ММФ-а. Кинеска квота је повећана са 4% на 6,4%, што је ту земљу учинило трећим највећим акционаром у ММФ-у.²¹

Статус долара је подржан и дубоким финансијским тржиштима и поверењу инвеститора. Ако то жели да промени, Кина ће стога морати да престане да интервенишу на девизном тржишту и да изгради велико и транспарентно тржиште обвезница (интервенција током од лета 2015, укључујући и јануар 2016, како би подржали цене акција указује да је Кина још далеко од развијања зрелог финансијског система). Главни проблем за Кину је бојазан да би конвертибилна валута брзо јачала и тако учинила добар део извоза ценовно неконкурентним, док би се увоз драматично повећао (слично се десило Јапану од 70-их и 80-их). Већ сада је раст плата у Кини бржи него раст продуктивности. То би значило да реална ап्रेसијацији јуана није опција, јер би знатнији скок реалне вредности кинеске монете погодио њене извознике и присилио би их да производњу алоцирају у јефтине места. Јачи јуан би, такође, смањио вредност девизних резерви. Повећало би се и интересовање за поседовање што више кинеске валуте у очекивању њене више вредности. С друге стране, уклањање ограничења за улагања Кинеза у иностранство би деловало у супротном смеру, смањујући вредност јуана због одлива капитала из земље.

Формално кинеска централна банка дозвољава флукуације према америчком монети (и до 1% дневно). Иначе, централна банка Кине је смањила каматне стопе осам пута од новембра 2014. и предузела друге кораке да подстакне банке да више позајмљују, док је Влада наставила да финансира огромне инфраструктурне пројекте.

Потенцијална потцењеност јуана, која подстицајно делује на спољнотрговинску размену најмогодније земље предмет је честих оптужби од стране САД и ЕУ. Захтев да се јачањем кинеске валуте (вештачки) висок суфицит обори и повећа потрошња и увоз Кине већ деценију је на столу. Кина, иако невољна да валуту препусти стихији међународног финансијског тржишта, прави повремене уступке. Од 1997. до средине 2005. вредност јуана је била фиксирана (8,28 за долар), да би потом био уведен управљано флукуирајући курс

²⁰ Andrew Mayeda, 2015. China Reports First Official FX Reserve Data to IMF September 30, 2015. www.bloomberg.com/news/articles/2015-09-30/china-reports-reserve-data-to-imf-for-first-time-in-reform-push

²¹ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2016/POL012716B.htm>

и до јула 2008. (када је услед кризе опет фиксиран) јуан је снажно ојачао, на 6,83 за долар. Од јуна 2010. враћен је флексибилни режим, и кинеска валута је поступно апресирала према долару. Међутим, супротан тренд креће од претходне године. После изненадне депресијацију од близу 3% током августа 2015, јуан је поново благо слабио да би последњег радног дана у јануару 2016. био 6,55 јуана за долар (вредност јуана у офшор трговини је нешто виси: 6,62 за долар).²² С овим је делимично повезан и пад девизних резерви Кине које су служе и за одбрану валуте. Оне су током 2015. смањене за 512,7 милијарди долара, на 3300 милијарди, што је историјски највећи пад (на максимуму су биле јуна 2014, са 3993 милијарди долара).²³ Пекинг је такође предузео даље кораке како би контролисао одлив капитала из земље, тј. смањио притисак на депресијацију валуте.

Јасно је да најнижи економски раст у последњих 25 даје инвеститорима основ да врше притисак на јуан, подстичући одлив капитала. Фискални приходи су порасли 8,4% 2015, њен најспорији темпо од 1988. године, док је јавна потрошња скочила 15,8%, јер Влада повећава издатке како би ублажила успоравање. Водећи берзански индекс Кине, Shanghai Composite Index, је, и поред опоравка крајем јануара 2016. године, изгубио 22,6% вредности током првог месеца ове године, што је најгори месец од октобра 2008. Ипак, у односу на децембар 2014. вредност водећег берзанског индекса Кине је практично непромењена, иако је од средине претходне године бележен значајан пад (у јуну 2015. Исти индекс био је преко 5000 поена, али је током 2007. достигао скоро 6000). У односу на већи део 2013-2014. вредност Shanghai Composite Index-а је почетком 2016. виша за око 30%.²⁴

Од почетка пилот програма за цросс-бордер траде сетлементс у јуанима у Асизи 2009, удео трговине фактурисане у јуанима порастао је са 3,2% на 25%, и требало би у складу с проценом *Financial Times*, ускоро да достигне 46% (offshore kliring центри налазе су Хонг Конгу, Сингапору, Тајвану, Лондону и Франкфурту).²⁵ Јуан је још далеко од светске резервне валуте, што захтева пуну конвертибилности и комплетну либерализацију тржишта капитала, али се пут ка триполарном монетарном систему назире.²⁶

Треба рећи да се потцењеност јуана значајно смањила последње три године, за око 10% реално. Наиме, експанзивна фискална и монетарна политика условила је јачање домаће тражње (и инфлације) те се суфицит текућег рачуна платног биланса смањио за две трећине (на око 2,1% БДП 2015.²⁷). У међувремену и амерички платнобиласни дефицит је двоструко смањен (2,6%

²² REUTERS, Januar 29, 2016. China s yuan firms on midpoint, Beijing vows to keep yuan stable. <http://www.reuters.com/article/us-china-yuan-idUSKCN0V70BK?mod=related&channelName=ousivMolt>

²³ <http://marketrealist.com/2016/01/chinas-foreign-reserves-fell-108-billion-december/>

²⁴ [http://finance.yahoo.com/echarts?s=000001.SS+Interactive#{,range":",2y",,allowChartStacking":true}](http://finance.yahoo.com/echarts?s=000001.SS+Interactive#{,range)

²⁵ „The Future of the Renminbi” report, *Financial Times*, London, 30 November 2015.

²⁶ Eswar Prasad quoted by James Kynge in „Pivotal moment for the renminbi and China” in „The Future of the Renminbi” report, *Financial Times*, London, 30 November 2015.

²⁷ <http://www.tradingeconomics.com/china/current-account>

БДП 2015.²⁸), што је допринело да се ниво глобалне неравнотеже и притисак на Кину, као „валутног манипулатора”, смањи.²⁹

У првој половини друге деценије 21. века Кина је изградила мрежу за трговање јуаном широм света, док САД није покушавала да то осујети. Међутим, до крупних несугласица је дошло 2014. када је Америка покушала, безуспешно, да убеди своје савезнике да остану ван АИИБ (Asian Infrastructure Investment Bank). Америка је основала октобра 2015. и Пацифички трговински споразум (Trans-Pacific Partnership-ТПП) који искључује Кину.

Кина се официјелно залаже за стварање нове глобалне валуте која би на крају заменила долар, али је вероватно да ће пут ка том циљу ићи преко интернационализације јуана. С тим је, свакако, повезана и претња америчког конгреса због „манипулација валутом”, односно дестимулативног курса за увоз. Ипак, пред Светском трговинском организацијом то формално није прекршај (а Кина би на евентуалне санкције САД вероватно одговорила циљаним реторзивним мерама).

Интернационализацију јуана Кина подстиче и валутним аранжманима. До сада кинеска централна банка има потписане ‘currency-swap agreements’ са више од 20 централних банака, укључујући и ЕЦБ.³⁰ Своп аранжмани имају за циљ да централне банке олакшају недостатак ликвидности током периода тензија на финансијским тржиштима, али и да подстакну инвестиције у оба правца.

На састанку земаља БРИЦС јула 2015. договорено оснивање заједничке банке за развој, која би поспешила међусобну трговину и највише погодвала ширем прихватању кинеске валуте, односно њеној интернационализацији. Циљ је смањити зависност од долара и евра, али значајан напредак је удаљен око 10 година. Употреба локалних валута ће смањити трошкове размене трговинских учесника, за које се процењује да износе до 4% од обима трансакција.

Кина може убрзати интернационализацију своје монете смањењем баријера за стране инвестиције на свом тржишту обвезница, што је октобра 2015. и урађено на лондонској берзи. Ипак, странци држе тек 200 милијарди долара у кинеским акцијама и обвезница, што је чак 80 пута мање него што 16 хиљада милијарди долара у америчким хартијама од вредности.³¹

Јуан би могао да постане светска валута, али не брзо. Улога долара, у коме је и даље три петине глобалних девизних резерви, је свакако у опасности. Познати светски економиста Eichengreen тврди да би јуан могао постати водеће глобална валута око 2020. Статус резервне валуте зависи од величине еко-

²⁸ http://bea.gov/newsreleases/international/transactions/trans_highlights.pdf

²⁹ Реална апresiasiја јуана која је трајала годинама, пре свега, је била условљена смањивањем гема између плата у индустријском сектору Кине и раста продуктивности. Треба додати да Кина има ниске царине, али субвенционише домаће компаније и дискриминише иностране, посебно у секторима енергетике, транспорта на тај начин убрзавајући трансфер иностране технологије.

³⁰ Потписани су уговори о валутним своповима са Аустралијом, Турском, Емиратима, Монголијом, Малезијом. Кина са Русијом као и Јапаном има уговоре који олакшавају предузећима да користе националне валуте приликом плаћања.

³¹ If the Yuan Competes with the Dollar. 2015. <http://worldif.economist.com/article/6/what-if-the-yuan-competes-with-the-dollar-clash-of-the-currencies>

номије (друга на свету), извоза (1. место) и нето стране имовине. Кина већ има нето имовину у иностранству од 1800 милијарди долара (девизне резерве чине нешто више од трећине укупних светских резерви).

Ипак, неки знаци указују да интернационализација јуана неће ићи тако брзо. Наиме, након отварања зоне слободне трговине у Шангају крајем октобра 2013. и поред жеље да се релаксира девизна и политика каматних стопа, Кина је агресивно интервенисала да спречи раст своје монете, због страха да би либерализација девизног тржишта могла да угрози конкуреност извоза (Хонг, 2013).

Основно ограничење за интернационализацију јуана је контрола капитала. Кина је започела процес либерализације капиталног рачуна од 1996, а преостала је углавном контрола кретања краткорочног капитала. За потпуну конвертибилност потребна је макроекономска стабилност, смањивање финансијског леверица, флексибилнија структура каматних стопа, минимизирати интервенције на девизном тржишту. Због још увек високих ризика кинеска влада ће одржати постепени приступ у погледу либерализације капиталног рачуна (Yongding, 2014).

Кина је близу покретања система за обраду прекограничног плаћања у јуанима (ЦИПС). Иако је описан као платформа за олакшавање трансакција, њене последице могу временом бити далекосежне. То ће омогућити банкама и компанијама за трансфер новца широм света, независно од долара. Претња искључивања из америчког финансијског система ће почети да губи своју снагу.

Како међународна употреба јуана буде расла, Кина ће бити у позицији да учини више на глобалном финансијском систему. Када је Lehman Brothers пропао 2008. ФЕД су отвориле хитне своп линије према банкама широм света. Ако би се криза десила за деценију или две Кина би могла да игра сличну улогу, и кроз успостављање валутних свопова са многим земљама, од Аргентине до Русије.

Јасно је да би појава јуана као кредибилне алтернативе долару поткопала један од камена темељаца америчке моћи. Нпр. санкције против Ирана и Северне Кореје имале су тежину и због улоге долара у глобалним финансијама. Наиме, око 45% свих прекограничних трансакција су изражене у доларима (свакој банци у међународном пословању потребан је приступ на америчком банкарском систему, да би вршила плаћања или управљање готовином, а за то је потребно америчка непротивљење). Индикативно је да је централна банка Кине 2013. након санкција САД престала да опслужује клијенте у С. Кореји, док је годину раније, на врхунцу америчког притиска на Иран, Кина невољно смањила увоз нафте из те државе.

„Огромна привилегија” (Exorbitant Privilege) која припада издаваоцу доминантне валуте не би била више само америчка. Наиме, компаније и трезор САД се због тога деценијама могу задуживати по нижим ценама. Нпр. приноси на америчке десетогодишње обвезнице су били око један процентни поен нижи у раним 2000-им захваљујући статусу долара. У случају дужничке кризе ФЕД може једноставно одштампати више долара за отплату обавеза владе.

У сваком случају, мало је вероватно да ће јуан заузети место долара, али је извесно да ће удео ове валуте у глобалним токовима убрзано расти и да ће вероватно довести до значајнијег смањења интернационалне улоге америчке монете. Глобални финансијски систем се свакако креће ка све више мултивалутном систему. Ипак, долазеће промене не значе да ће долар потпуно изгубити међународни статус, већ ће америчка валута постати само „једна од неколико валута које ће делити међународну улогу” (Eichengreen, 2011).

Закључна разматрања

Чини се да оно што чини срж међународних односа јесте геополитика, која је опет постала централно њихово обележје. И поред глобализације, основне интеракције (и међузависност) између људи дешавају се у оквиру њихових држава, односно друштава (и евентуално оних суседних), што ствара потенцијал за конфликте (људи у интеракцију неминовно су и у конкуренцији, која опет може водити конфликту). Ратови између држава и конкуренција у постхладноратовском раздобљу били су доминантно обележени геополитиком. Индикативно је да и поред тога што је Кина постала врло важан и атрактиван трговински партнер већине земаља у Југоисточној Азији, то није учинило ове државе мање забринутим за своју безбедност. Слично је са латиноамеричким државама које се често уједињују против САД. Не треба сметнути са ума да се земље и даље често групишу у складу са идеологијом (нпр. повезивање левичарских режима), религијом, или преко разних међународних организација, врло слично како је то било и током 20. века.³² Индикативна је теза Миршајмера (2001) како ће раст Кине на неки начин значити повратак „трагедији политике великих сила”.³³

Дакле, економија Кине, вођена снажном извозно оријентисаном индустријом, ће надмашити америчку почетком наредне деценије. Ипак, у асиметричном свету која се рађа, САД ће остати војно доминантна. Генерално, САД ће и током 20-их година 21. века остати водећа глобална сила и то захваљујући снажној дипломатији и мрежи савезништава у свету, војној супремацији и доминирајућем културном обрасцу. Европа ће наставити да буде фокусирана на себе, по питањима као што је проширење ЕУ и санирање ефеката кризе, али ће ЕУ, и поред тога, и даље остати снажан глобални ‘играч’.

У очима Пекинга, амерички стратегија према Кини имао следеће циљеве: изоловати, сузбијати, умањити, поделити и саботирати политичко вођство. За САД, дугорочна политика Пекинга има за циљ да изгура САД из Азије ради успостављања кинеске сферу утицаја. И Кина и САД треба да спрече погоршавање односа и да узајамно превазилазе могућу кризу односима или чак конфликт. Кина, и Русија, су моћне, независне државе са незападаним погледом

³² Zachary Keck, 2013. How Geopolitics Doomed the Clash of Civilizations. The Diplomat (September 7, 2013). Retrieved from <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:>

<http://thediplomat.com/the-editor/2013/09/07/how-geopolitics-doomed-the-clash-of-civilizations/>

³³ John Mearsheimer, 2001. The Tragedy of Great Power Politics. (13-14) New York: Norton.

на свет, и то су практично увек биле, док је ЕУ, иначе најважнији савезник Америке, политички и војно некохерентна и неефикасна. Чак и да је Кина демократска држава то не би правило суштинску разлику.

Дугорочне пројекције показују путању раста за Кину сличну оној за Јапан крајем 20. века, што указује да ће БДП по глави становника достићи садашње јапански или европски ниво од средине 21. века. Кина је постала језгро 'југ-југ' трговине и инвестициона база, заменивши Јапан и САД. Ово указује на нови шаблон географије светске трговине, где ће у Источној Азији бити базиран систем трговања са југоном, са Кином у језгру. У 2013. ова трговина чинила је четвртину светске, док је трговина између развијених земаља пала на мање од 30%. Резултат је смањење традиционалне зависности тржишта у земљама Латинске Америке, подсахарске и југоисточне Азије од Европе и САД. Ово је праћено, посебно у источној Азији, индустријским надоградњом: у тим земљама светски удео у индустријској додатој вредности је порастао са 8,8% на скоро 30%.³⁴

Ерозија евроатлантске превласти је јасно и из ирелевантности старих клубова (нпр. Г7) и сталног опадања легитимитета и ауторитета Бретон Вуде институција, пре свега ММФ-а. Схватајући изазов, САД је интензивно лобирала савезничке државе у Азији и Европи да остану ван АИИБ, али неуспешно. Важно је и то да је Кина главни поверилац САД, али и да Америка остаје кључно тржиште за производе направљене у Кини. Дугорочни интерес Кине је да се постепено смањи своје огромне доларске фондове који је излажу дискреционој монетарној политици САД. С друге стране, САД жели да наставе да доминирају са позиције силе, неутралишући напоре Кина и других државама постколонијалистичког света да буду коаутори глобалних правила игре.³⁵

Успон Кине ће неизбежно бити изазов дугогодишњем присуству Америке у Азији. Биполарна Азија је реална могућност, са Синосфером окруженом приобалским земљама у лабавом савезу, чији је архитекта САД. Ипак, промене у глобалном распореду снага које се назире неће бити брзе и свакако неће следећу деценију учинити револуционарном. Поједностављено, свет на почетку двадесетих година 21. столећа биће сличан данашњем, тек са нешто мањом улогом Запада, у корист ЗУР, пре свега, Кине.

Литература:

1. Bureau of Economic Analysis, 2016. bea.gov/newsreleases/international/transactions/trans_highlights.pdf
2. Blanchard, Olivier, 2015. 'Contours of Macroeconomic Policy in the Future', IMF direct, April 2, 2015. Retrieved from <http://blog-imfdirect.imf.org/2015/04/02/contours-of-macroeconomic-policy-in-the-future/>

³⁴ China rewrites the global rules BY PHILIP S GOLUB [HTTPS://MONDEDIPLO.COM/2016/02/08CHINA](https://mondediplo.com/2016/02/08china)

³⁵ Jane Perlez, „Stampede to Join China's Development Bank Stuns Even its Founder”, *The New York Times*, 2 April 2015; and „China Creates a World Bank of its Own, and the US Balks”, *The New York Times*, 4 December 2015.

3. Eichengreen, John, 2011. *The Exorbitant Privilege: The Rise and Fall of the US dollar and the Future of the International Monetary System* (23-24), Oxford University Press (p. 41).
4. IEA, 2014. Signs of stress must not be ignored, IEA warns in its new World Energy Outlook. International Energy Agency, 12 November 2014, London.
<http://www.iea.org/newsroomandevents/pressreleases/2014/november/signs-of-stress-must-not-be-ignored-iea-warns-in-its-new-world-energy-outlook.html>
5. imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/update/01/
6. IMF (2015), Online baza podataka (October).
7. GOLUB, PHILIP 2016. China rewrites the global rules Le MONDE. 2016. MONDEDI-PLO.COM/2016/02/08CHINA
8. Kaplan, Robert, 2015. 'America Is Fated to Lead' National Interest, January-February 2015. (December 22, 2014) <http://nationalinterest.org/feature/america-fated-lead-11901?page=show>
9. Kazianis, Harry (2015). 'Should America Really Fear Chinas Military?', National Interest, April 5, 2015. Retrieved from <http://nationalinterest.org/feature/should-america-really-fear-chinas-military-12544?page=show>
10. Keck, Zachary, 2013. How Geopolitics Doomed the Clash of Civilizations. The Diplomat (September 7, 2013). Retrieved from <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://thediplomat.com/the-editor/2013/09/07/how-geopolitics-doomed-the-clash-of-civilizations/>
11. Lagarde, Kristin, 2015. 'Prevent „New Mediocre” From Becoming „New Reality”'. IMF Survey (IMF-WORLD BANK SPRING MEETINGS), April 9, 2015. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/NEW040915A.htm>
12. Mayeda Andrew, 2015. China Reports First Official FX Reserve Data to IMF September 30, 2015. www.bloomberg.com/news/articles/2015-09-30/china-reports-reserve-data-to-imf-for-first-time-in-reform-push
13. Mearsheimer, John, 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. (13-14) New York: Norton.
14. Perlez, Jane, 2015. „Stampede to Join China’s Development Bank Stuns Even its Founder”, The New York Times, 2 April 2015; and „China Creates a World Bank of its Own, and the US Balks”, The New York Times, 4 December 2015.
15. REUTERS, Januar 29, 2016. China s yuan firms on midpoint, Beijing vows to keep yuan stable. <http://www.reuters.com/article/us-china-yuan-idUSKCN0V70BK?mod=related&channelName=ousivMolt>
16. Scissors Derek, 2015. 45 Trillion Reasons Why China Can't Challenge America’s Economic Might
17. October 15, 2015. <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/45-trillion-reasons-why-china-cant-challenge-america%E2%80%99s-14087?page=show>
18. The Economist, October 17th 2015. Great power politics: The new game. www.economist.com/news/leaders/21674699-american-dominance-being-challenged-new-game?cid1=cust/ednew/n/n/n/20151015n/owned/n/n/nwl/n/n/E/email
19. The Economist, 2015. 'World GDP', March 21st, 2015. Retrieved from <http://www.economist.com/news/economic-and-financial-indicators/21646778-world-gdp>
20. The Economist, 2014. 'Chinese and American GDP forecasts: Catching the eagle'. The Economist, August 22nd 2014. <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2014/08/chinese-and-american-gdp-forecasts>

21. The Economist, 2015. Great power politics: The new game. Oct 17th 2015
<http://www.economist.com/news/leaders/21674699-american-dominance-being-challenged-new-game?cid1=cust/ednew/n/n/n/20151015n/owned/n/n/nwl/n/n/E/email>
22. The Week, 2015. China's latest power play comes at the expense of America. The Week. March 28, 2015 <http://theweek.com/articles/546475/chinas-latest-power-play-comes-expense-america>
23. Werner Richard & Yakunin Vladimir, 2015. Are Sanctions Saving Russia? OCT 13, 2015. <https://www.project-syndicate.org/commentary/are-sanctions-helping-russia-by-richard-a--werner-and-vladimir-i--yakunin-2015-10#oipZz4c72pg2SfL0.99>
24. WOLFENSOHN JAMES, 2015. A historic turning point.
<TTP://MONDEDIPLO.COM/2015/10/17SUPP>
25. World GDP, The Economist, March 21st, 2015. <http://www.economist.com/news/economic-and-financial-indicators/21646778-world-gdp>
26. World IF, 2015. If the Yuan Competes with the Dollar. 2015.
<http://worldif.economist.com/article/6/what-if-the-yuan-competes-with-the-dollar-clash-of-the-currencies>

THE NEW GLOBAL ORDER: THE ECONOMIC FOUNDATIONS FOR MULTILATERALISM

Summary: For the past 25 years America has dominated great-power politics. The new game with Russia and China that is unfolding in Syria and the South China Sea is a taste of the struggle ahead. Even today, America remains the only country able to project power right across the globe and its sway over the financial system is still growing.

To make more balanced monetary order China has built a network for Yuan-trading around the world. In November 2015 the International Monetary Fund has included China's yuan in an exclusive group of currencies that make up the basket of the IMF's Special Drawing Rights, which represents public acknowledgement of China's heft in the global economy. The share of Chinese cross-border trade settled in Yuan rose from practically nothing in 2008 to 25% 2015, and it is now the fifth-most-used currency for international payments. Yuan emergence as a global reserve currency would undermine a cornerstone of American power. To make Yuan credible alternative to the dollar the key, beside sustainable strong economic growth, is to make China's financial system as deep, open and trusted as America's.

The new economic world order is connected with the upcoming demographic supremacy of developing countries. The establishment of BRICS's New Development Bank and the Asia Infrastructure Investment Bank (both in China) in 2015 is a turning point: until now the world has been dominated by the World Bank and the IMF. Given the changing population proportions, the balance will continue to shift in favour of the "less developed" world and especially BRICS countries (Brazil, Russia, India, China and South Africa).

Generally, relations between China and America are crucial and for the sake of peace and prosperity, the two must be able to work together, especially in economic domain. American foreign policy has not yet adjusted to this contested world. Policy which has chiefly involved the export of American values today is hard to manage. The economic foundations for multilateralism, that is the new global order, are emerging.

Key words: China, U.S., Russia, Yuan, Dollar, The Global Economy